



toda strašnjem trpljenju zaradi zastrupitve. Ali je mogoče pričakovati tako krut način kaznovanja v našem času, ne da bi bilo v ozadju kaj magičnega? Čeljust namreč ni arheološka najdba v navadnem pomenu besede.

Kaj pa, če je bila ključavnica nataktnjena mrliču? Toda zakaj? Kdo in kakšen človek nj bi bil, da bi mu ne dali v miru počivati? Ali je dobil ključavnico takoj po smrti? Ali so morda odprli grob, ko je truplo že razpadlo in s ključavnico zaklenili golo čeljust? Ali naj dejanje tudi v tem primeru pomeni kazen? Kaj pa, če naj bi bil to varnostni ukrep, s katerim bi preprečili vračanje mrtvega na zemljo in se zavarovali pred zlom, ki bi ga hotel povzročiti? Gre morda za obrambo pred volkodlaki?

Kup vprašanj, ki čakajo na odgovor že desetletja, kup ugank, ki jih ne bo mogoče zlahka rešiti. Gotovo ni brez pomena, da so našli čeljust pod grobljo kamenja, kjer ni bilo drugih kosti in sploh ne grobov. V pripovednem izročilu na Slovaškem ni ničesar, kar bi moglo pomagati k razlagi. Dosljej se tudi drugod ni posrečilo odkriti kaj podobnega. Zato slovaški kolegi sprašujejo, ali morda kdo pri nas ve za kakšno izročilo o zaklepanju ust ali za karkoli drugega s tem v zvezi. Še tako majhen drobec včasih zadostuje, da se najde rešitev. Prosimo bralce, da sporočijo uredništvu, če se česa spomnijo.

Zmaga Kumer

fantiči zložili grmado. Ko se zmračí, se zberó ob grobu in grmadi. Vsi imajo s seboj rogove in zvonce, dva nosita košare. Eden je ovit s slamo, ta je Šentjuri. Tudi on ima v roki rog. Ko se spodaj v vasi oglasi večerni zvon, leže Šentjuri v grob. Tovariši ga pokrijejo s pripravljenim smrečjem. Kres zagori, fantiči pa pokleknejo in zmolijo očenaš in zdravamarijo. Kres dogori, molitev izvení. Vsi planejo po brebu navzdol v vas. Ob vznožju počakajo. Šentjuri zdaj odrine smrečje in „vstane iz groba“, zatuli v svoj rog. Tovariši spodaj mu odgovorijo s tuljenjem in zvončkljanjem. Šentjuri steče za njimi. Ko jih doide, odidejo skupaj koledovat, od hiše do hiše gredo in v en glas govore ali pa Šentjuri sam pove staro kolednico:

Sveti Šentjuri  
potrka na druí,  
ma eno hlačenco zeleno,  
jeno rudečo . . .

(Gl. Praznično leto I, 275 sl.)

Kje najdete lepšo obnovitev in ponazorilo Dionizovega rojstva, če sploh smem porabiti to antično primero? Dioniz je bajka, ki nas od nje ločijo tisočletja, obred je „uzém“ pravadne indoevropske skupnosti, pozabljeno izročilo. A glej — rožanski Šentjuri je živa resničnost, ohranjena v dvajseto stoletje!

Se vam ne zdi, da šega naravnost kriči po filmanju? Kdo bi si mogel „izmisliti“ lepšo „zgodbo“? Upam si trditi, da v evropski folklori nima primere.

Danes seveda v Ledenicah ni več vse tako, kakor je sporočeno. Šentjuri ni več v slamo zavít. Šentjurija ne pokrijejo več s smrečjem. Naredili so mu — letos menda prvič? — nekakšen šotor iz smrečja nad grobom, da zleze podenj in prileze spet iz njega. To bo boljše opustiti, se vrniti k izročnim oblikam.

Videli smo seveda še nekaj drugega. Prvi del obreda se opušča in skupine fantičkov — videli in srečali smo jih več — hodijo samo pred hiše, tulijo in zvončkajo, govore popačeno ali porušeno kolednico in pobirajo darove. To je seveda znamenje, da je šega zlezla na zadnjo stopnjo pred propadom.

Toda še je skupina, ki „Šentjurija jaga“ po starem. Za to hvalevredno skrbita nadučitelj Karel Samonig iz Ledenic in župnik Peter Sticker s Pečnic. Kljub temu se moramo podvizati, če hočemo šego dokumentarno ohraniti na filmskem traku. Mladina zdaj še vztraja, dolgo je pa ne bo več mogoče držati. Želel bi, da se motim.

Niko Kuret

## „Sveti Šentjuri potrka na duri . . .“

(Obisk v Ledenicah v Rožu 23. aprila 1974)

Jurjevali smo nekoč po vseh slovenskih pokrajinah. Toda v času med obema vojskama so živeli samo še v Beli krajini ostanki starega jurjevanja — obhod fantičev z „Zelenim Jrijem“ in močno porušena kolednica. Pozneje je tudi to prenehalo. Prvotna bogatejša oblika obhoda belokranjskega Zelenega Jurija, kot jo je poznal in opisal I. 1839 Joh. Kapelle, je odmrta že zdavnaj pred prvo vojsko. France Marolt jo je med vojskama umetno „oživil“ in v tej oživilni obliki je danes vsakoletna črnomaljska turistična privlačnost. Toda to je folklorizem. V matični Sloveniji je jurjevanje dejansko zamrlo.

Ne tako na Koroškem. V ROŽU ŠE DANDANES „ŠENTJURIJA JÁGAJO“ (preganjajo, v narečju: „jáhajo“). Letos smo se odpravili v Ledenice v Rožu in si šego ogledali.

Tudi v Rožu čas ni šel brez škode mimo Šentjurija. Sprijazniti se moramo z dejstvom, da je besedilo danes slovensko in nemško. Če je hiša še slovenska, pove Šentjurij svojo kolednico po slovensko, če je bolj nemška, jo mora povedati po nemško (če hočejo fantiči kaj dobiti).

Potek rožanske šege je izredno doživetje za vsakogar, ki za „starosvetno“ okolje ni že slep in gluha. Malo je šeg, ki bi imele lepšo in popolnejšo notranjo zgradbo, kakor je rožansko jurjevanje. Ne samo to. Ko pristojuješ šegi, te obide srh arhaičnosti, slutnja neke odmaknjene obrednosti, ki si o njej kdaj bral, a jo tu nenadoma z lastnimi očmi gledaš pred seboj.

Na vzpetini nad vasjo je izkopen grob. Leto in dan je izkopen, leto za letom rabi temu in samo temu obredu. Ob grobu so

## Ustanovljeno je Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Jugoslavije, sekcija za Slovenijo

Jugoslovansko društvo za zgodovino medicine, farmacije in veterine je bilo ustanovljeno leta 1955. Kasneje si je zadalo širše področje delovanja, proučevanja celotne zdravstvene kulture in se je preimenovalo v Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Jugoslavije, v republikah in avtonomnih pokrajinah pa so se organizirale sekcije in medikohistorik doc. dr. Ivan Pintar jo je organiziral tudi v Sloveniji. Po njegovi smrti je prevzel vodstvo sekcije dr. Drago Mušič. Sekcija je organizirala zvezni znanstveni sestanek I. 1966 na Bledu in I. 1967 v Rogaški Slatini. Po zadnjem sestanku je prenehala delovati. Vzrok so bili subjektivni in objektivni razlogi, v prvi vrsti pa pomanjkanje finančnih sredstev. V naši republici se je vedno bolj širilo zanimanje za zgodovino zdravstvene kulture: ustanovljene so bile medikohistorična sekcija Slovenskega zdravniškega društva, sekcija za zgodovino veterinarstva pri Zvezi društev veterinarjev in vet. teh. Slovenije, v zadnjem času je bila ustanovljena sekcija za zgodovino farmacije pri Slovenskem farmacevtskem društvu. Zato je bilo že nekaj časa med strokovnjaki, posebno med člani tega društva, ki so bili včlanjeni bodisi pri matičnem društvu ali hrvaški sekciji, čutiti željo, da bi obnovili slovensko sekcijo. V Sloveniji je bilo 9 takih članov, precej pa jih je že umrlo. Ti so dali pobudo za informativni sestanek 17. novembra 1975, na katerem so razpravljali o ustanovitvi pravzaprav obnovitvi sekcije. Sprejet je bil sklep, da bi čimprej sklicali občni zbor, na katerega bi povabili poleg strokovnjakov omenjenih treh strok še tiste, ki delujejo obrobno na področju zdravstvene kulture, predvsem etnologe, biologe, botanike, agronome, sociologe, kulturne zgodovinarje, zgodovinarje, pravnike idr. Občnega zbora 13. decembra 1975 se je udeležilo 25 strokovnjakov. Sklepali so o ustanovitvi društva in o nadaljnjem delu. Po tem načrtu bi imeli



večkrat letno, po možnosti vsak mesec, znanstvene in diskusijske sestanke ali ekskurzije, na katerih bi si ogledali znamenitosti v zvezi s programom društva. Izmenjavali bi tudi predavatelje s sekcijami iz drugih republik, predvsem s Hrvaške.

Jesen l. 1976 organizira matično društvo preko sekcije Hrvaške in njene podružnice na Reki znanstveni sestanek v Poreču, kjer bodo obravnavali zgodovino zdravstva v Istri. Na sestanku bodo sodelovali tudi strokovnjaki iz Italije. Naša sekcija ima za svojo dolžnost, da na sestanku sodeluje, predvsem zato, ker je velik del Istre dolgo spadal pod deželo Kranjsko in so bili slovenski strokovnjaki med prvimi organizatorji zdravniške in veterinarske službe pa tudi med NOB sta na področju slovenske Istre delovali slovenska partizanska sanitetna in veterinarska služba.

Zanimanje za to dejavnost pri nas nam pove dejstvo, da je doslej prijavilo vstop v društvo že 42 članov, od tega je 17 zdravnikov, 5 veterinarjev, 5 farmacevtov, 4 biologi, 4 zgodovinarji, 2 etnologa, po en botanik, agronom, pravnik in kulturni zgodovinar.

Namen Znanstvenega društva je, da zbira zgodovinarje medicine, farmacije, veterine in drugih vej znanosti, katerih delo se ujema z nalogami društva, da bi vsi ti skupno organizirali, usklajevali in izpopolnjevali raziskovalno delo na področju zdravstvene kulture na slovenskem ozemlju. Moram poudariti, da so omenjeni znanstveni sestanki v bistvu katedre znanstvenega društva.

Lansko jesen je organiziralo preko sekcije Vojvodine znanstveni sestanek medikohistorikov podonavskih držav v Novem Sadu. Na njem so obravnavali zgodovino zdravstvene kulture v teh državah, sklenili pa so, da bodo ti sestanki stalni – izmenoma v eni od teh držav. Obvezo, za organizacijo prihodnjega je prevzela Bolgarija.

Referate znanstvenih sestankov objavlja društvo v Zborniku radova naučnih sastanaka. Od l. 1961 izdaja Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae. Letno izhajata dve številki. Društvo izdaja občasno tudi Biltene, v katerih obvešča članstvo o aktualnih problemih in dejavnosti društva. Poleg tega občasno tudi knjige, ki so jih napisali člani s področja tematike, ki jo obravnava društvo. Tudi posamezne sekcije izdajajo svoje periodike. Sekcija za Srbijo Arhiv za istoriju zdravstvene kulture Srbije, sekcija za Vojvodino pa Zbornik radova naučnih sastanaka.

Milan Dolenc

## knjižne novosti

**Kumer Zmaga, Pesem slovenske dežele. Obzorja Maribor 1975, str. 679, mus. not., ilustr., 2 plošči**

Knjiga je izbor slovenske ljudske pesemske ustvarjalnosti. Vsak izbor pesmi je zelo subjektiven in je obarvan z avtorjevo „naravnostjo“ in okusom. Zato je razumljivo, da je tudi antologija ljudskih pesmi Zmage Kumrove malo subjektivno „obarvana.“ Toda avtorica je pri sestavljanju in izboru imela pred očmi širše znanstvene vidike, ki so jo omejevali v njenem osebnem izboru: v antologijo je hotela zajeti kar največ pesmi. Te so dokaj enakomerno zajete iz vseh pokrajin celotnega slov. etničn. ozemlja, po vrsteh in po načinu petja (moško, žensko, enoglasno, večglasno) itd. Ta načela, izbirni način pa je avtorica upoštevala samo pri izbiri gradiva. Pri njegovi ureditvi v antologiji pa se je kljub znanstvenemu pristopu in metodi izognila standardni delitvi, saj pesmi ni razvrstila po vsebini ali metričnih in muzikalnih shemah, ampak si je za osnovo vzela koledarsko leto od pomladi do konca zime in ob njem nanizala 18 ciklov pesmi. Taka razporeditev se lahko zdi romantično-idilična, toda že površni pregled izbranega gradiva pokaže njeno premišljenost in učinkovitost: ljudska pesem postane in ostane to kar je – življenjski sopotnik slov. človeka. Pri taki odločitvi avtorice se je stopila v ospredje pesem v njeni življenjski funkciji, pokazala se je kot živ organizem, ne pa mrtva arhaična tvorba, ki jo umetno ohranjamo zaradi njene morebitne literarno zgodovinske vrednosti.

Tem 537 primerom ljudske pesmi je avtorica dodala kratek predgovor in daljšo, 108 strani obsegajočo študijo o funkciji, pomenu, oblikovanju in glasbeni podobi te pesmi. Daljši povzetek študije in krajši povzetki pesmi so tudi v angleščini. Zanimivo gradivo je oživljeno z dokumentarnimi terenskimi posnetki na dveh ploščah.

Knjiga, namenjena predvsem znanstvenemu proučevanju, je sestavljena in pisana po avtoričinem načelu poljudnosti in razumljivosti, tako da je dostopna širšemu krogu bralcev. Študija, predvsem pa gradivo samo, ne dajeta ultimativnih sklepov, ampak celo izzivata k širšemu pogovoru o ljudski besedni in glasbeni ustvarjalnosti in njenih nosilcih.

Marko Terseglav

**Künzig Johannes – Werner Waltraut, Volksballaden und Erzähllieder. Ein Repertorium unserer Tonaufnahmen. Volkskundearchiv des Instituts für ostdeutsche Volkskunde, Freiburg, 1975, 288 str., ilustr., mel.**

Bolj ko se širi in pogloblja raziskovanje besedil ljudskih balad, bolj se čuti potreba po čim popolnejšem pregledu primerov z enako ali sorodno snovjo, saj se le tako izognemo nevarnosti, da bi prenačljeno ali narobe sklepali o izvoru in razvoju posameznih vsebinskih tipov. Zato so morda bolj kot zbirke, ki si že zaradi prostora težko privoščijo več variant iste pesmi, dobrodošli seznamami vsebinskih povzetkov, iz katerih raziskovalec hitro razbere, kje mu je še iskati snov, ki jo obravnava. Tak seznam je tudi pričujoča knjiga.

Po kratkem uvodu, v katerem avtorja pojasnita, od kdaj, kje in kako sta zbirala pripovedne pesmi za svoj institut, in omenita doslej izšle objave na ploščah, je najprej podan seznam baladnih tipov. Vseh je 85, navedeni pa so po naslovih, ki so v nemški folkloristiki udomačeni, čeprav ne splošno razumljivi. Nato se vrstijo podatki o posnetkih za vsak tip posebej. Navedene so prve vrstice besedila, povzetek vsebine in začetek napeva. Kjer je bilo mogoče, je dodana tudi bibliografija objav in morebitnih razprav o pesmi, marsikje pa je zraven še slika pevca. Na koncu je seznam literature, doslej objavljenih gramofonskih plošč in seznam pesemskih tipov ali snovi.

Čeprav knjiga ni baladni indeks v navadnem pomenu besede in se omejuje samo na zvočno gradivo ene ustanove, bo vendar koristna vsakemu raziskovalcu evropskih pripovednih pesmi.

**Rumänische Volksballaden. Zusammengestellt und hrsg. von Al. I. Amzulescu. Übersetzt und neubearbeitet... von Helga Stein. Thematischer Index. Bukarest 1964 – Freiburg i.Br. 1974. VIII + 201 str.**

Delo je nastalo v okviru prizadevanj za sestavo indeksa evropskih ljudskih balad, ki ga ima v načrtu mednarodna komisija za ljudsko pesništvo pri S.I.E.F. (gl. Glasnik SED 15/1975, št. 5, str. 21). Neposredna pobuda zanj pa je bilo spoznanje, da ostane marsikatero pomembno delo neznano ali neupoštevano, ker je napisano v jeziku malega naroda. Kot pove H. Stein v pogovoru, je vsebinski pregled romunskih balad objavil že l. 1964 A. I. Amzulescu v l. delu svoje zbirke „Balade populare românești“ (str. 107–245) in v predhodni študiji podal značilnosti te pesemske zvrsti v Romuniji, upoštevaajoč njeno funkcijo, razvoj in sedanje stanje. Zanimiva je ugotovitev, da more biti pesem z isto snovjo na jugu dežele oblikovana v epskem slogu, na severu pa v baladnem, da more biti po funkciji tudi kolednica oz. v pokrajini Maramureș „doina“. Zato se pri odbiranju gradiva za indeks ni bilo mogoče omejiti samo na izrazite balade, marveč upoštevati pripovedne pesmi nasploh. Podobno smo morali ravnati tudi pri slovenskem baladnem indeksu. Da bi bilo gradivo dostopnejše strokovni javnosti, je Steinova pregled Al. Amzulesca ne samo prevedla, marveč tudi preuredila po zdaj veljavnih mednarodnih načelih, sprejetih na posvetovanju omenjene komisije l. 1966. Ohranila pa je prvotno oštevilčenje tipov in se tudi glede bibliografije sklicuje na izvirnik. Med tiskanjem prevoda je Amzulescu izdal še eno knjigo balad, ki pa je mogla biti upoštevana samo v dodatku.

Za preglednim seznamom baladnih tipov so v knjigi povzetki njihove vsebine z morebitnimi variantami, nato pa seznam tipov po Amzulescu in ustrezná zaporedna številka v prevodu. Na koncu je še zemljevid Romunije in stvarno kazalo.